

Teatercensur

Med Grundlovens vedtagelse i 1849 blev borgernes ytringsfrihed sikret. Der gik dog kun fire år, før de igen blev indskrænket. I perioden 1853-1954, et helt århundrede, var teateropførelser i Danmark underlagt censur.

Ideen om teatercensur var ikke ny. Da der i 1846 for første gang fremkom planer om at opføre det senere Folketeater, indeholdt udkastet til bevillingen en betingelse om 'at alt, hvad der opføres skal godkendes af en censor udnævnt af justitsministeren.' Betingelsen blev indskrevet for at hindre, at teateret opførte tekster, som "[stred] mod Landets Love og gode Sæder". Også Casino blev pålagt at tilknytte en censor, da teatrets bevilling skulle fornyes i 1854.

I begyndelsen var censuren knyttet til hver enkelt teater og skrevet ind i hver enkelt bevilling, men i 1893 samlede Justitsministeriet arbejdet ét sted. I stedet for at hver enkelt teater havde tilknyttet hver deres censor, oprettedes én stilling som censor, der skulle overse alle landets privatteatre og turneteatre. Senere tilføjedes Københavns og Frederiksbergs varietéer, etablissementet "Over Stalden" i Charlottenlund samt stykker, der blev opført uden bevilling men ved særlig polititilladelse. Et omfattende arbejde.

Censuren beskæftigede sig udelukkende med teksten. Sceneaktion, kostumer, scenografi, plakater og reklamering hørte under politimesteren. Politiet var i øvrigt også bemyndiget til at forbyde opførelser af stykker, som censor allerede havde godkendt, hvis de fandt det nødvendigt.

Som det eneste teater undgik Det Kongelige Teater bestemmelserne om censur. Teatret hørte juridisk til under Undervisningsministeriet og havde siden 1849 haft sin egen censorfunktion. Fordi teateret var tilknyttet statsapparatet, var der ikke samme bekymring om illoyalitet over for konge, stat og landets love, som det var tilfældet med privatteatrene.

Teatercensurerne:

For enkelte teatre:

Justitssekretær de Coninck (Folketeatret) 1853-1860
Overretsprokurator F. Nygaard (Folketeatret) 1860-1893
Overretsprokurator Schack (Casino) 1854-1880
Overretssagfører W. Schytte (Casino) 1880-1893
Overretsprokurator Mejer (Dagmar) 1884-1893

Efter censurembedets samling:

Professor V. Møller fra 1893
Overretssagfører C. Levin fra 1904
Magister P. A. Rosenberg fra 1929
Dr. Phil. I.C. Normann fra 1929 til embedets nedlæggelse 1954

Som oversigten viser, var privatteatrenes første censorer alle jurister. Efter censurembedets samling under ministeriet i 1893 blev censor for første gang en litteraturkyndig, nemlig Vilhelm Møller.

Efterfølgeren Carl Levin (1861-1934) var cand. jur. og som forgænger, var han litterært interesseret. Han var forfatter og oversatte tyske og franske skuespil .

Med magister P. A. Rosenberg blev censurembedet igen besat med en litterat. Rosenberg blev i perioden 1909-1913 Danmarks første filmcensur.

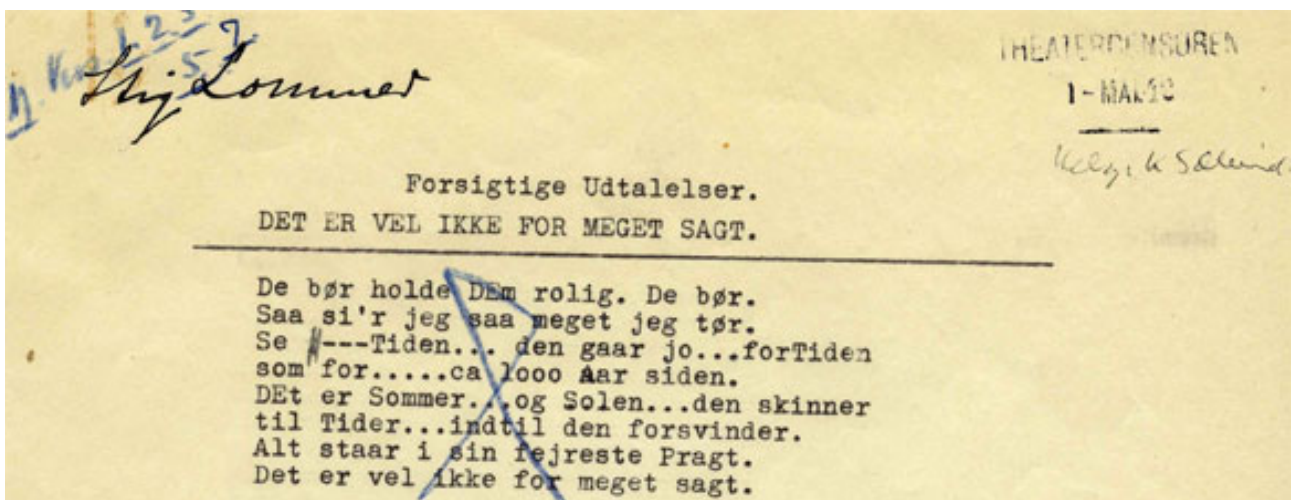
I Biografteaterbladet (1911), fortalte han, hvordan han mente, at film skulle vises ud fra, hvilket publikum, der forventedes at møde op: De lavere sociale og udannede klasser risikerede at tage ved lære af kriminalitet eller seksuelle undertoner, mens det dannede borgerskab ikke var udsat for samme risiko. Censuren blev med andre ord tilpasset publikums tilhørsforhold til de forskellige samfundsklasser. I 1913 udtalte han:

"Lige nu er der kommet en italiensk Film med tre Mord. Jeg tillader den her inde på Strøget, men jeg vil skam ikke have den ud på Nørrebro eller andre Steder, hvor Børn og Unge kan tage Skade af at se den".

Censor Normann

Landets sidste teatercensur blev Jacob Christian Normann (1877-1958). Han var magister i litteratur og blev i 1914 doktor på en afhandling om tysk dramatik. Han skrev flittigt om dansk teater, blandt andet om Holberg, og interesserede sig levende for teatret.

Censureret tekst, 1942

Normanns censurer var præget af hans personlige smag og en markant moralfølelse. På de københavnske teatre fandt man Normanns censurer alt for nidkære, men den voksende skepsis stoppede, da Danmark blev besat af Tyskland i 1940. Censor Normann påtog sig under krigen rollen som skjold mellem Udenrigsministeriets og besættelsesmagtens censurapparat og teatrets udøvende og skabende kunstnere.

Efter besættelsen ønskede især dramatikerne, at censorinstitutionen skulle ophøre; et ønske som censor Normann støttede.

Teatercensuren og Folketinget

Det er åbenbart, at selve idéen og teatercensur stred mod Grundlovens (af 1849) § 91:

"Enhver er berettiget til ved Trykken at offentliggjøre sine Tanker, dog under Ansvar for Domstolene. Censur og andre forebyggende Forholdsregler kunne ingensinde paa ny indføres."

Den aktuelle version af bestemmelsen lyder i dag i Grundlovens (af 1953) § 77:

"Enhver er berettiget til på tryk, i skrift og tale at offentliggjøre sine tanker, dog under ansvar for domstolene. Censur og andre forebyggende forholdsregler kan ingen sinde på ny indføres."

Alligevel har censuren rimelighed og censorernes virke kun sjældent været til debat i Folketinget. Dette skete blandt andet i 1907, hvor oppositionspolitikeren Frederik Borgbjerg (S) udtalte:

"Jeg maa her nævne, at den Censor, som Justitsministeren benytter, Hr. Levin, gør i alle Maader Indtryk af at være ganske blottet for litterære Forudsætninger, ganske blottet for Kultur. Sammenligner man ham med den tidligere Censor, saa maa man dog sige, at Censur-systemet fra Højreministeriernes Side blev udøvet med et vist Maadehold, og at den Mand, der var sat til at udøve denne Censur, var en litterært gennemdannet Mand. Jeg tror, at Hr. Levin netop er et Udtryk for det kulturelle Niveau, hvorpaa Justitsministeren og for Resten hele Regeringen desværre staar.[...] Den Maade, hvorpaa Censor Levin f. Eks. censurerer Varieteerne, er ingenlunde saa streng. Det er ikke saadan, at den højtærede Justitsminister sidder som en streng republikansk Cato, som en Mand, der betragter det som sin moralske Opgave at vaage over den sunde Moral her i Landet. Nej, Skørterne maa saamænd gerne være ret korte paa Varieteerne, der er ikke noget i Vejen, men alvorlige, dygtige Skuespil forbydes. Den Maade, hvorpaa Censuren udøves, er ved at blive ganske latterlig. Censor skrider ind overfor bestaaende Teatre og paalægger dem, hvornaar de maa opføre visse Skuespil, og hvornaar de ikke maa, om de før Jul maa opføre Forbryder-Skuespil, eller om de ikke hellere skulle vente til efter Jul."

Egentlige tiltag til at fjerne censuren var der ikke, og den siddende censor og det københavnske teaterliv levede i underlig fordragelighed side om side: Når censor slettede afsnit, genindsatte teateret dem, og når teatrene lavede mere eller mindre kærlige portrætter af censor, udstedte han den forventede bøde. Bøden blev betalt til tiden og sagen glemt indtil næste gang.